

SUDSKA FUNKCIJA I NJEN POLOŽAJ U NAŠEM SISTEMU

I

Jedna od vrlo važnih funkcija ili vlasti, kako se obeležava još u teoriji, je nesumnjivo sudska funkcija. Ovo utoliko pre, ako se ima u vidu da se pored zakonodavne, izvršne, odnosno upravne, i sudske, u mnogim sistemima razlikuju i druge funkcije (naredbodavna, kontrolna itd.). U poređenju sa tim raznim funkcijama, oblicima i načinima vršenja vlasti, sigurno da sudska funkcija zauzima posebno mesto. Ovo zbog toga što se ona javlja kada su poremećeni odnosi, kad nastaje spor, povreda pravnih normi, i ima za zadatak da spor reši, da uspostavi pravni poredak. U vršenju sudske funkcije mogu učestvovati i drugi organi, inicirajući sudsku funkciju, kao organi tužilaštva, pravobranilaštva itd., ali sudovi rešavaju sporove i u krajnjoj liniji sudovi dovode poredak u normalu. Prema tome, i pored mesta i uloge svake funkcije i njenog značaja u sistemu, sudska funkcija je od posebnog značaja zato što ona postaje određeni arbitar u sporu, ona treba da reši ko je u pravu, što nesumnjivo predstavlja vrlo važnu i odgovornu ulogu u čitavom sistemu i njegovom daljem razvoju.

Sudska funkcija, odnosno vlast, vezuje se za državu i pravo. To je funkcija koju vrše državni organi, sudovi, primenom pravnih normi. U tome sudovi rešavaju u stvari spor koji je nastao nepoštovanjem pravne norme i imaju za zadatak da očuvaju postojeći pravni poredak. Prema tome, sudska funkcija se javlja sa državom i pravom. Pre njih nema sudske funkcije, vlasti. Međutim, ako rešavanje sporova u društvu uzmemo u širem, više sociološkom smislu, onda možemo reći da je sudska funkcija u smislu arbitra i arbitriranja u sukobu pojedinca, grupa i društva uopšte, uvek bila prisutna. I u najprimitivnijim društvenim zajednicama, a i u užim zajednicama (porodici i dr.), raznim društvenim organizacijama, udruženjima i zajednicama modernog, savremenog društva postoje sukobi i u vezi s njima potreba njihovog rešavanja. U svim tim organizacijama i zajednicama javlja se funkcija rešavanja sporova, dovođenja u normalu narušenog poretka i usmeravanja njihovog daljeg pravilnog razvoja. Prema tome, ako bismo sudsku funkciju shvatili mnogo šire, kao funkciju rešavanja sukoba u celokupnom društvu, mada se ona tako ne shvata, već se vezuje za državu i pravo, više shvata kao pravna funkcija, onda bismo mogli i zaključiti da je to jedna od najstarijih i stalnih funkcija u društvu. Uvek su postojali i postojeće sukobi, te potreba njihovog rešavanja, pa i takve funkcije u društvu. S te tačke gledišta ova funkcija je još važnija u odnosu na druge funkcije i ima još više značaja u društvu.

Međutim, sudska funkcija se smatra kao pravna kategorija, kategorija vezana za državu i pravo. Ali i pored ovoga, sudska funkcija nije dogmatska, normativna, već jako vezana za društvo i ljudske odnose, što se naročito manifestuje u primeni prava, u rešavanju sukoba. Isto tako, sudska funkcija dobija sve više društveni karakter sa transformacijom koju ona ima u našem sistemu, sa razvojem samoupravljanja i svih instituta, uslova i okolnosti pod kojima se razvija celokupni naš društveno-ekonomski i politički sistem i sudska funkcija u njemu. Sagledavanje sudske funkcije u sklopu svih tih elemenata daje i odgovarajući položaj ovoj funkciji.

II

1. U teoriji države i prava jedno od spornih pitanja je i sam termin „funkcija”. Naime, postoje različita shvatanja u pogledu pojma funkcije, delatnosti, vlasti, atribucije itd. Pozitivno pravne i konkretno pravne nauke govore o zakonodavnoj, upravnoj ili izvršnoj i sudskoj funkciji, dok se u teoriji države i prava više ističe zakonodavna, upravna ili izvršna i sudska vlast. Vlast se manifestuje u raznim oblicima, izražava u raznim vrstama poslova, delatnostima, te bi zakonodavstvo, uprava i sudstvo bilo vršenje vlasti kroz razne vrste poslova.

Termin državna vlast upotrebljava se i u užem smislu i tada se njime označuju tri osnovne vrste državne vlasti, tj. tri osnovne vrste donošenja i izvršenja pravnih normi. Tako se razlikuju zakonodavna vlast (zakonodavstvo), upravna vlast (uprava) i sudska vlast (sudstvo).¹ Funkcija se vezuje za ulogu koju ima država i pravo u društvu, zadatak koji treba da ostvare u društvu. Tada se govori o društvenoj funkciji države i prava. „Kako i država i pravo mogu imati više zadataka, to je njihova funkcija samo onaj njihov zadatak koji je glavni, specifičan za njih, kojim se oni i razlikuju od drugih društvenih pojava”.² Funkcija države se razlikuje od delatnosti. „Delatnost države je konkretna radnja države koja je usmerena na ostvarenje određenog zadatka, cilja. Zadatak čini državnu funkciju, a ne njena delatnost — delatnost je samo sredstvo za ostvarenje zadatka”.³

Međutim, bez obzira na različita gledišta u pogledu upotrebe termina funkcija i vlasti, kod zakonodavstva, uprave i sudstva suština je više u tome da se kroz njih kao i kroz druge delatnosti države, manifestuje vlast u raznim oblastima, vrstama poslova, te da različiti pojmovi i upotreba termina funkcije i vlasti ne umanjuju suštinu stvari. U suštini radi se o raznim delatnostima vlasti koje se po vrstama poslova i načinu njihovog vršenja razlikuju među sobom. Sve su te delatnosti u stvari razni izrazi državne vlasti koja se pojavljuje u raznim oblicima i manifestacijama. Upotrebili jedan ili drugi termin, sigurno je da se radi o raznim vrstama poslova u kojima se manifestuje vlast organa koji vrše te poslove. Prema tome, ako se upotrebi termin funkcije, on se vezuje za određene poslove vlasti i načine njihovog vršenja.

¹) Dr. Radomir Lukić, Uvod u pravo, str. 165, Beograd 1961. g.

²) kao pod 1. str. 50.

³) kao pod 1. str. 51.

Međutim, u tom slučaju treba razlikovati ovakvo značenje funkcije od funkcije koju ima država i pravo uopšte u društvu, od tzv. društvene funkcije države i prava. Ili ako se upotrebi termin vlast, onda treba imati u vidu da je vlast jedinstvena, jedna, a da se radi o raznim manifestacijama vlasti, zakonodavstvu, upravi i sudstvu, o vršenju vlasti u raznim vrstama poslova. Prema tome, pod ovim uslovima moguća je upotreba i jednog i drugog termina, ili pak izbegavati i jedan i drugi, i govoriti o zakonodavstvu, upravi i sudstvu.

2. U teniji i pozitivnom pravu postoje različita gledišta u pogledu broja i naziva ovih delatnosti. Najviše se pojavljuje podela na zakonodavstvo, upravu i sudstvo, tri delatnosti. Međutim, u početku se pravila razlika samo između zakonodavstva i izvršne funkcije, u čemu je izvršna funkcija obuhvatala sve poslove izvršenja, bez obzira na njihovu razliku i specifičnosti. Kasnije se pak u okviru izvršne funkcije izvršila podela na upravu i sudstvo. Ove dve delatnosti u suštini vrše funkciju izvršenja, ali u tome ima razlike, specifičnosti između uprave i sudstva koje su i izvršile njihovo razlikovanje.

U mnogim državama pojavljuju se više razgraničenja između delatnosti, pa se razlikuju više vlasti (funkcije). Kod nas sve više prevladuje postojanje četiri vlasti (funkcije): zakonodavna, izvršno-politička, upravna i sudska. U nekim državama pravi se i veći broj vlasti (funkcija), a daju im se razni nazivi. Uglavnom, razlikovanje se vrši u funkciji izvršenja. Čine se zatim pokušaji da se zakonodavnoj vlasti (funkciji) da drugi termin, s obzirom da ona više ne donosi samo zakone, već obavlja i druge poslove. Međutim, u sudskoj vlasti (funkciji) ima najmanje promena. Njen termin ostaje konstantan, jedino se može govoriti o izvesnoj promeni njene delatnosti, vrsti poslova, da joj neki poslovi pripadaju ili nisu više u njenom delokrugu. Tako sudska vlast (funkcija), od momenta „sticanja građanstva“, ostaje stalna vlast (funkcija) bez koje se ne može zamisliti država i pravo i u odnosu na druge vlasti (funkcije) postavlja se samo pitanje sadržine delatnosti i odnosa između nje i drugih vlasti (funkcija).

3. U određivanju sudske funkcije, njenog pojma i suštine, postoje različita shvatanja. Sudska funkcija se vrlo različito određuje. U tome vrlo često vrše se poređenja između funkcija, naročito se traže sličnosti i razlike između uprave i sudstva, pogotovu što i jedna i druga funkcija čine izvršnu delatnost, izvršavaju zakone i druge akte zakonodavnog organa, zakonodavstva. Tako se ističe da uprava dejstvuje bez obzira da li je pravni poredak poremećen, da li je povređen zakon ili drugi pravni akt. Uprava vrši svoju delatnost preventivno, stvara uslove za ostvarenje pravnog poretka, dejstvuje da ne dođe do nje gove povrede, da se ne učine nezakonite radnje. Sudstvo dejstvuje kad je pravni poredak poremećen, kad je povređen zakon ili drugi propis. Uprava radi spontano, sudstvo po tužbi, na zahtev određenog subjekta. Sudstvo ima za zadatak da dovede u normalu pravni poredak, da oceni zakonitost odnosno nezakonitost počinjene radnje. Zbog toga sudstvo je sporija, misaonija i stručnija akcija organa od uprave. Uprava mora biti efikasnija, brža, da više dejstvuje u pravcu sprečavanja povrede zakona. Sudstvo mora da dejstvuje kad je zakon povređen, da proceni povredu i odluči, primeni zakon.

Isto tako se daju i posebne definicije i pojmovi sudske funkcije. U pozitivnom pravu, ustavnom i zakonskim normama, daje se deskriptivni pojam, određuju poslovi sudske funkcije. Tako se u Ustavu SFRJ propisuje da sudovi koji vrše sudske funkcije obavljaju određene vrste poslova. Redovni sudovi odlučuju u sporovima o osnovnim ličnim odnosima, pravima i obavezama građana i pravima i obavezama društvenopolitičkih zajednica; izriču kazne i druge mere prema učinocima krivičnih dela i drugih kažnjivih dela određenih zakonom; odlučuju o zakonitosti pojedinačnih akata državnih organa i organizacija koje vrše javna ovlašćenja; rešavaju sporove o imovinskim i radnim odnosima, ako rešavanje tih sporova nije povereno samoupravnim sudovima, i rešavaju o drugim odnosima kad je to zakonom predviđeno. Vojni sudovi odlučuju o krivičnim delima vojnih lica i određenim krivičnim delima drugih lica koja se odnose na narodnu odbranu i bezbednost zemlje, kao i o drugim pravnim sporovima koje se odnose na sporove u vezi sa službom u JNA.⁴ Samoupravni sudovi rešavaju određene vrste sporova iz društveno-ekonomskih i drugih samoupravnih odnosa, kao i sporove koje im poveru radni ljudi u organizacijama udruženog rada, samoupravnim interesnim zajednicama i drugim samoupravnim organizacijama i zajednicama a nastali su iz međusobnih odnosa koje samostalno uređuju ili proizilaze iz prava kojima slobodno raspolažu, ukoliko nije određeno da određene vrste sporova rešavaju redovni sudovi. Pored ovih, građani mogu rešavanje pojedinih sporova o pravima kojima slobodno raspolažu sporazumno poveriti mirovnim većima, ili izbranim sudovima ili drugim samoupravnim sudovima.⁵ Najzad, sud udruženog rada odlučuje o postojanju uslova za organizovanje osnovnih organizacija udruženog rada i radnih zajednica i o zahtevima za zaštitu prava rada društvenim sredstvima i drugih samoupravnih prava i društvene svojine i rešava sporove o organizovanju i izdvajanju osnovnih organizacija udruženog rada, o spajanju, pripajanju i podeli organizacija udruženog rada, o zaključivanju i provođenju samoupravnih sporazuma o udruživanju i međusobnim odnosima u udruženom radu, kao i druge određene sporove iz društveno-ekonomskih i drugih samoupravnih odnosa.⁶ Na ovaj način, opisivajući poslove koje vrše razne vrste sudova kod nas, Ustav je dao pojam sudske funkcije. Međutim, može se reći, da je Ustav dao pojam sudske funkcije i u odredbi čl. 218. kada je odredio da sudovi štite slobode i prava građana i samoupravni položaj radnih ljudi i samoupravnih organizacija i zajednica i obezbeđuju ustavnost i zakonitost. To nije opisivanje poslova, već kvalifikacija poslova, suština i uloga funkcije.

Iako postoje brojne definicije i različito određivanje pojma sudske funkcije, ipak se može zaključiti da svi ti pojmovi prilično određuju ovu funkciju, da u njima nema mnogo razlika, više se može govoriti o širim i užim pojmovima i različitim pristupima i načinima određivanja sudske funkcije. Možda i sama ustaljenost ove funkcije u odnosu na ostale, čini da nema suštinskih i velikih razlika u pojmovima.

⁴) vidi čl. 221 Ustava SFRJ.

⁵) vidi čl. 224 Ustava SFRJ.

⁶) vidi čl. 226 Ustava SFRJ.

Pored sudske funkcije koja se vezuje organizaciono a sudove, prisutna je pokatkada i druga funkcija koja je tesno povezana sa sudskom. Tako se pored sudstva u sudskih organa govori o pravosuđu i pravosudnim organima. Ovaj drugi pojam obuhvata i sudstvo i sudske organe. Pod pravosuđem podrazumvaju se ne samo sve vrste sudova, već i tužilaštvo i drugi organi.⁷ Tako je pojam pravosuđa širi od sudske funkcije. Međutim, iz našeg Ustava može se zaključiti da se razlikuju i druge funkcije pored sudske. Tako funkcija javnog tužilaštva itd.⁸ Sve ove funkcije tesno su povezane sa sudskom. Međutim sudska funkcija uvek predstavlja zasebnu celinu u odnosu na druge funkcije i na osnovu toga postoje različiti odnosi između funkcija. Ti se odnosi naročito manifestuju kroz dva osnovna principa organizacije vlasti, princip jedinstva i podele vlasti u kojima se i sagledava položaj i uloga sudske funkcije.

4. Položaj i uloga sudske funkcije sagledava se i određuje o odnosu na ostale funkcije, naročito u odnosu na zakonodavnu, političko-izvršnu i upravnu, odnosno kako je primenjen princip podele ili jedinstva vlasti. U tome sudska funkcija je više ili manje zavisna od zakonodavne funkcije, dok se prema upravi pojavljuje ne samo kao odvojena, nezavisna, već, kod mnogih država, i sa jačim elementima, u odnosu kontrole uprave. Tako kod nas sudstvo rešava sporove iz oblasti uprave tzv. upravne sporove, i time vrši kontrolu uprave. Međutim, i kad sudstvo ne kontroliše upravu, odnos se ne pojavljuje kao odnos zavisnosti sudstva od uprave. Sudstvo je uvek odvojeno i nezavisno od uprave, ukoliko uprava ne utiče na sudstvo politički i organizaciono, kao imenovanjem i postavljanjem sudija i uticajem na njih prilikom vršenja sudske funkcije. Odnos uticaja uprave na sudstvo javlja se uglavnom u centralističkim i reakcionarnim sistemima. U demokratskim sistemima pravilo je, da je sudstvo odvojeno od uprave, pa da čak i kontroliše upravu kroz rešavanje određenih sporova. Sama sudska funkcija traži nezavisan položaj sudova. Sudovi ne mogu biti čuvari zakonitosti i rešavati sporove ako su zavisni i pod uticajem bilo kog organa, a naročito uprave i političko-izvršnih organa.

U odnosu na zakonodavstvo i zakonodavne organe već se pojavljuje izvesna zavisnost sudova i ona je različita s obzirom na dva osnovna principa, princip podele i jedinstva vlasti. Naime, po prvom principu u stvari nema zavisnosti. Sudije se biraju od naroda a ne zakonodavne vlasti. Za svoj rad sudije ne odgovaraju zakonodavnim ili drugim organima, već narodu. Međutim, osnivanje sudova i njihova nadležnost određuje se ustavom i zakonom, dakle aktima zakonodavnih organa, te postoji određeni odnos. Tome treba dodati da sudovi mogu zakonodavnim organima podnositi izveštaje o svome radu i da u tome mogu nastajati određeni odnosi i uticaji zakonodavnih organa na sudove. Međutim, sve to zavisi od toga koliko je princip podele vlasti ostvaren. U praksi se ne može reći da je ostvarenje ovog principa u potpunosti prema tome govori se o većm ili manjem uticaju jedne na drugu fun-

⁷) vidi Dr. Jovan Đorđević, Ustavno pravo, Beograd 1975 str. 774.

⁸) vidi čl. 235 Ustava SFRJ.

noj odvojenosti funkcija, uvek se oseća međusobni uticaj funkcije, te funkciju. Naravno, da se u ovom odnosu ne uzima u obzir i funkcija ustavnog sudstva. Ustavno sudstvo je uvek po strani sudske funkcije i vezano uglavnom za ocenu ustavnosti dok sudstvo za ocenu zakonitosti. Postojanje ustavnog sudstva i njegov odnos naročito u sistemu podele vlasti (primer Severnih sjedinjenih američkih država) pokazuje veliki uticaja ove delatnosti na zakonodavstvo. U tome čak ima i prigovora u poremećaju odnosa funkcije (vlasti), o dominaciji ustavnog sudstva, „sudokratiji“.

U sistemu jedinstva vlasti odnos sudstva se postavlja sasvim drukčije. I pored osnovnog principa, da je sudstvo nezavisno i da odlučuje samostalno na osnovu zakona, ipak je odnos između sudstva i zakonodavstva drukčiji. Zakonodavstvo više utiče na sudstvo. Zakonodavstvo se postavlja kao osnovna funkcija (vlast) i ostale funkcije su u zavisnosti od zakonodavstva. Što se tiče odnosa između sudova i uprave ili drugih funkcija, sudstvo je samostalnije, pa čak se pojavljuje i sa većom ulogom, jer mu se daje i pravo kontrole rada ostalih organa i funkcija kroz rešavanje raznih sporova (upravnih i drugih). Ti odnosi mogu biti isti i kod principa podele i jedinstva vlasti, te se ovi principi više manifestuju kroz odnos zakonodavstva i sudstva a ne kroz odnos sudstva i drugih funkcija.

Mora se istaći da u praksi ni princip podele ni princip jedinstva vlasti nisu izvedeni do kraja, sa svim konsekvencama podele odnosno jedinstva funkcija i odvojenosti odnosno vezanosti organa. To je čak i nemoguće s obzirom na osnovni princip da se vlast kao jedinstvena delatnost manifestuje i izražava na razne načine, kroz različite organe, ali da kao celina predstavlja jedinstvo državne i pravne aktivnosti i da u tome mora dolaziti do određenih odnosa i uticaja. Prema tome, može se govoriti o većoj zastupljenosti jednog ili drugog principa prema prevazi odnosa i uticaja jednih organa na druge. To se naročito videlo u praksi, čak i onda kada se težilo da se jedan princip izvede do kraja.

Isto tako treba istaći da se ova dva principa, princip jedinstva i podele vlasti, više manifestuje kroz odnose zakonodavstva i zakonodavnih organa, s jedne, i uprave i izvršnih organa i njihovih funkcija, s druge strane. Geneza i osnovna težnja je bila u tome, kako organizovati vlast da bi se ojačalo zakonodavstvo, da ne jača izvršna vlast i uprava, da se ostvari što veća vlast naroda, demokratija. Sudstvo je uvek bilo više po strani, kako po prirodi svoje funkcije, da rešava već stvorene sporove, da dovodi pravni poredak u normalu, tako i po svome mestu i ulozi u društvu i odnosu u državi i njenih funkcija, zakonodavstvu upravi i drugih funkcija. Odnosi i norme su se kreirali u zakonodavstvu i upravi. Ove su funkcije imale političke uticaje na društvo. Sudstvo je bilo uvek u ovakvoj njihovoj funkciji, više stručan organ koji je doprinosa ostvarenju politike. Tako je sudstvo bilo uvek više po strani kada su se sagledavali i određivali odnosi funkcija po principu podele i jedinstva vlasti i određivali više u relaciji zakonodavstva i upravne (izvršne) funkcije. Tek potom je dolazila sudska funkcija i određivanje njenog mesta.

5. Iako se mestu i uloga sudske funkcije sagledava i određuje kroz ova dva principa, princip jedinstva i podele vlasti, ipak smatramo

da je to nedovoljno za potpuno određivanje mesta svake, pa i sudske funkcije u sistemu. Celokupni sistem društva i države ne manifestuje se samo u odnosu funkcije (vlasti) već i u drugim uslovima, okolnostima i elementima u kojima se sistem razvija. U tome se razvijaju i funkcije (vlasti) i dobijaju odgovarajuće mesto. Po principu organizovanja vlasti, principu jedinstva i podele vlasti, određuje se odnos između organa i njihovih funkcija, što u mnogome zavisi i od samog društveno-ekonomskog i političkog sistema u državi. Međutim, u samim odnosima vlasti ne može se u potpunosti sagledati određena vlast i razne njene manifestacije u čitavom sistemu. S toga je neophodno potrebno vlast i njene funkcije, te i sudstvo, posmatrati ne samo kroz odnose sa zakonodavstvom i ostalim funkcijama, već i u odnosu sa svim elementima, uslovima i okolnostima celokupnog društveno-ekonomskog i političkog sistema. Ovo je neophodno potrebno u sistemu koji utiče i na samu sudsku funkciju. Ova funkcija je prilično ista, u suštini se slabo menja, (kao što je to slučaj sa zakonodavstvom, izvršno-političkom i upravnom funkcijom. Kod ovih funkcija se više oseća politika i uticaj društva. Sudska funkcija je po svojoj suštini više pravna, ona dejstvuje kad je pravni poredak poremećen i normalizuje ga, mada i u primeni prava postoji određeni politički karakter. Zakonodavstvo kreira politiku i izvršava je zakonima koji se primenjuju od sudova.

Međutim, i pored ovakvog karaktera sudske funkcije, u društveno-ekonomskim i političkim sistemima u kojima se vrši preobražaj društva, kao što je to slučaj kod nas sa samoupravnim socijalizmom, sudska funkcija dobija poseban karakter. Sudska funkcija se ne manifestuje samo kroz odnose vlasti, već se i sama razvija u određenim uslovima i okolnostima celog društveno-ekonomskog i političkog sistema, kao uostalom i ostale funkcije vlasti. Prema tome, sudska funkcija kod nas ima sasvim nov karakter, razlikuje se od sudskih funkcija u mnogim državama, ona je u procesu svoje transformacije i primanja društvenog i samoupravnog karaktra, te je njeno sagledavanje moguće ne samo kroz odnos sa drugim funkcijama, već i kroz osnovne elemente i uslove celokupnog samoupravnog sistema.

III

1. Kako je u pogledu odnosa vlasti (funkcija) kod nas primenjen princip jedinstva vlasti, skupštinski sistem, to se položaj sudske funkcije sagledava u određenom odnosu sa drugim funkcijama a naročito sa zakonodavstvom. Međutim, kako kod nas nije centralistički, već decentralistički sistem, u kome društveno-političke zajednice imaju velika prava na svojoj teritoriji i skupština svake društveno-političke zajednice vrši funkciju vlasti i upravljanja društvenim poslovima, to se odnos sudske funkcije javlja sa svakom skupštinom društveno-političke zajednice. Doduše, taj odnos nije suštinski različit, u osnovi isti su odnosi sudstva prema svakoj skupštini društveno-političke zajednice, ali ipak postoje razlike (na primer, odnosi između skupštine opštine i sudova na njenoj teritoriji razlikuju se od onosa skupštine republike odnosno pokrajine i sudova na teritoriji republike odnosno pokrajine). Odnosi se pojavljuju u okviru prava i dužnosti svake društveno-političke zajednice.

• Svaka skupština u okviru prava i dužnosti društveno-političke zajednice ima određene poslove i u tome u pogledu sudske funkcije razmatra stanje i opšte probleme zakonitosti i pravosuđa, organizuje i vrši društveni nadzor, bira i razrešava sudije i stara se o sprovođenju utvrđene politike, propisa i drugih opštih akata i obaveza sudova u vezi s izvršavanjem tih propisa i opštih akata. Ta se poslovi menjaju prema društveno-političkoj zajednici. Opština ima na svojoj teritoriji određenu vrstu sudova i prema njima vrši ove poslove. Kod republika odnosno pokrajina stvar je već drukčija itd. Pored toga, pošto su za republiku, odnosno pokrajinu, vezani viši sudovi i pojavljuju se odnosi republike i pokrajine prema njima, pojavljuju se poslovi objedinjavanja sudova i vršenja sudske funkcije u celini na teritoriji republike, odnosno pokrajine. To je isti slučaj i sa federacijom koja objedinjuje vršenje sudske funkcije za celu zajednicu. Dakle, s obzirom na federativno uređenje naše zemlje, kao i decentralizaciju, da su i opštine dobile određena prava i dužnosti, odnos sudske funkcije sa skupštinama društveno-političkih zajednica javlja se sa svakom skupštinom ali u okviru prava i dužnosti svake društveno-političke zajednice. S druge strane, vrši se i objedinjavanje sudske funkcije kao jedinstvene delatnosti i postavlja odnos celokupnog sudstva u državi. Ovo je neminovno s obzirom da karakter sudske funkcije zahteva određenu povezanost, jedinstvo i celinu prema svojoj prirodi i s toga određeni odnos sudova i vršenje sudske funkcije od svih vrsta sudova i odnos svih sudova i sudske funkcije kao celine prema celokupnoj državi i zakonodavstvu.

Zakonodavstvo kao delatnost donošenja zakona najviše se izražava kroz Skupštinu SFRJ. Međutim, kako i republike i pokrajine imaju prilično prava u vršenju zakonodavne funkcije, to se odnos sudstva javlja i sa skupštinama republika i pokrajina. To je posledica posebnog sistema federacije kod nas koji daje velika prava republikama i pokrajinama u oblasti zakonodavstva. Prema tome, odnos sudske funkcije sa zakonodavstvom manifestuje se kroz odnose sudstva i skupština republika i pokrajina, kao i sudstva i Skupštine SFRJ. Zajedničko kod ove dve vrste odnosa je da sudovi moraju vršiti svoje poslove na osnovu republičkih, pokrajinskih, odnosno saveznih zakona, ali da svaka od ovih društveno-političkih zajednica vrši određena prava i dužnosti, u čemu federacija ima najviše prava i objedinjavanja sudske funkcije.

Pošto skupština opštine ne donosi zakone, ne vrši zakonodavnu funkciju, to se i ne pojavljuju izvesni odnosi između nje i sudova, ali postoje odnosi druge vrste, ono što je zajedničko u odnosima svih skupština društveno-političkih zajednica i sudova. U tome mogu postojati i određeni poslovi zakonodavstva koji se reflektuju kroz odnos skupštine opštine i sudstva. Skupština opštine ne donosi zakone, ali razmatra stanje i opšte probleme zakonitosti i pravosuđa na svojoj teritoriji, te dolazi do određenog odnosa sa sudovima u opštini. Pored toga, sudovi sude, ne samo na osnovu ustava i zakona, već i na osnovu samoupravnih opštih akata, što će reći i na osnovu akata skupština opština i drugih samoupravnih organizacija i zajednica. Naš sistem se ne može izjednačiti sa klasičnim sistemom u kome su zakoni bili jedini akti na osnovu kojih se vršila sudska funkcija. Zbog toga je i neadekvatan za nas izraz zakonodavstvo. Sudovi sude i na osnovu samouprav-

nih opštih akata koji ne mogu biti zakonodavstvo u onom svom pravom i klasičnom smislu, te se i ne može postaviti sledstveno tome odnos između zakonodavstva i sudstva. Mnogo je bolje postaviti odnos između skupština društveno-političkih zajednica i sudova i kroz taj odnos, mada je on postavljen organizaciono, kroz organe, sagledavati same funkcije koje vrše ti organi. Polazna tačka je organizaciona, ali nas ona ne vodi formalnom i organizacionom sagledavanju, već i suštinskom, odnosu između ove dve vrste vršenja vlasti.

2. a) Skupština društveno-političke zajednice je organ društvenog samoupravljanja i najviši organ vlasti u okviru prava i dužnosti određene društveno-političke zajednice. Prema tome, svi organi i njihove funkcije, pa prema tome i sudovi i sudska funkcija su u određenom odnosu zavisnosti prema skupštini i njenoj funkciji. U tome, sudovi i sudska funkcija, može se reći, da su u najmanjem sistemu zavisnosti nego što su to ostali organi i njihove funkcije (uprava, političko izvršni i drugi organi). Sudovi su u vršenju sudske funkcije nezavisni i sude na osnovu ustava, zakona i samoupravnih opštih akata. Prema tome, na sudove se ne može vršiti pritisak i izvesnim aktima uticati da mimo navedenih akata sude. Karakter same sudske funkcije traži poštovanje određenih akata i u tome nezavisnost sudova. Međutim, to ne znači i apolitičnost sudova. U aktima je izražena određena politika i sudovi primenom tih akata ustvari i realizuju određeni poredak i politiku. Sudovi su primenom pravnog poretka čak garant ostvarenja politike i ciljeva određenog društva i države. Prema tome, u socijalističkom samoupravnom društvu sudovi i pravilno ostvarenje sudske funkcije su važan elemenat u realizaciji tog društva i njegovih normi. Oni u tom društvu ne predstavljaju racionarne snage, već vrlo važne, neodvojive elemente u ostvarivanju suštine i ciljeva samoupravnog socijalizma. Zbog toga je i velika važnost sudova i sudske funkcije.

Ovome treba dodati da sudovi nemaju samo poslove odlučivanja kada je pravni poredak poremećen, ne rešavaju samo sporove, već prate i proučavaju društvene odnose i pojave od interesa za ostvarivanje svojih funkcija i daju skupštinama orgovarajućih društvenih političkih zajednica i drugim državnim organima i samoupravnim organizacijama i zajednicama predloge za sprečavanje društveno opasnih i štetnih pojava i za učvršćenje zakonitosti, društvene odgovornosti i socijalističkog morala. Redovni sudovi imaju pravo i dužnost da obaveštavaju skupštinu odgovarajuće društveno-političke zajednice o primenjivanju zakona i o radu sudova, a vojni sudovi — Predsedništvo SFRJ, odnosno Predsednika Republike.⁹

Između skupština društveno-političkih zajednica i sudova postoje odnosi u kojima svaka strana ima prava i obaveza, u kojima sudovi imaju određenu samostalnost i nezavisnost, s obzirom na karakter funkcije, ali i određeni odnos zavisnosti prema skupštinama društveno-političke zajednice. Pre svega, sudovi se osnivaju određenim aktom. Redovni sudovi se ustanovljavaju zakonom i ovim aktom se utvrđuje njihova nadležnost, sastav, organizacija i postupak koji se vodi pred ovim sudovima. Tako se samo određenim aktom rešavaju osnovna pi-

⁹) vidi čl. 222 Ustava SFRJ.

tanja osnivanja i rada sudova, pa time postoji i određena njihova zavisnost prema državnim organima, odnosno skupštinama društveno-političkih zajednica koje se pojavljuju kao najviši organi vlasti na određenoj teritoriji. Sa samoupravnim sudovima je nešto drukčije. Naime, oni se ustanovljavaju samoupravnim aktom ili sporazumom stranaka ali u skladu sa ustavom i zakonom. Međutim, samoupravni sudovi za određene vrste sporova mogu se ustanoviti i zakonom. Nadležnost, sastav i organizacija samoupravnog suda, kao i postupak pred tim sudom utvrđuje se zakonom, odnosno aktom o ustanovljavanju suda u skladu sa zakonom¹⁰. Tako se i samoupravni sudovi, koji se razlikuju od redovnih sudova i koji se mogu osnivati samoupravnim aktom, vezuju za zakon. U tome treba istaći i činjenicu da su osnovna materija i principi sudstva određeni u ustavu, te da u tom pogledu postoji zavisnost i određenost sudske funkcije prema zakonodavstvu i skupštinama društveno-političkih zajednica kao najvišim organima vlasti. Osnovna materija i principi sudstva regulisani su u ustavu i zakonima, — aktima zakonodavnih organa, što je polazište za vršenje sudske funkcije. U tome i leži osnovni odnos i zavisnost sudske funkcije od zakonodavstva i skupština društveno-političkih zajednica.

Međutim, taj odnos ne vodi ka potčinjenosti sudske funkcije zakonodavstvu i skupštinama. Sudovi sude na osnovu ustava, zakona i samoupravnih opštih akata, ali su u vršenju sudske funkcije nezavisni. Ovakav odnos i karakter sudske funkcije dovodi do prave uloge sudstva, da oni budu zaštitnici pravnog poretka i u tome saraduju sa skupštinama društveno-političkih zajednicama, da prate i proučavaju društvene odnose i pojave, da obavestavaju ove skupštine i da im daju predloge za sprečavanje društveno opasnih i štetnih pojava, za učvršćivanje zakonitosti, društvene odgovornosti i socijalističkog morala. Tako se sudska funkcija pojavljuje i kao aktivan subjekt u vršenju vlasti i odgovorna za razvoj društva. Iako je zavisna i odgovorna prema zakonodavstvu i skupštinama društveno-političkih zajednica, sudska funkcija i sudovi su samostalni i nezavisni u okviru tog odnosa i odgovorni su ne samo za vršenje konkretnih poslova i očuvanje pravnog poretka, već i za pravilno razvijanje tokova društva, ne samo za učvršćivanje zakonitosti, već i za društvenu odgovornost i socijalistički moral. To se vrši velika saradnja između sudova i skupština društveno-političkih zajednica.

b) U odnosu na druge funkcije sudstvo ima sasvim drukčije mesto. U time najvažniji su odnosi sa upravom. Sa drugim funkcijama odnosi nisu tako karakteristični. Kada je u pitanju izvršno-politička funkcija, odnosi sa sudstvom nisu tako interesantni. Naime, izvršno-politička funkcija se javlja više vezana za zakonodavstvo i izvršni organi su vezani za skupštine društvenopolitičkih zajednica. Izvršno-politički organi se staraju o izvršenju politike i akata donetih u skupštinama društveno-političkih zajednica. U tome izvršno-politički organi prate rad sudstva i pripremaju materijal od strane sudova. U tome ne nastaju odnosi u kojima bi se sagledavali uticaji i zavisnost ovih organa. Važno je da izvršno-politički organi ne mogu uticati na suđenje, na vršenje sudske funkcije i u tome vršiti pritiske. Ukoliko bi do toga

¹⁰) vidi čl. 223 Ustava SFRJ.

došlo, nastao. bi poremećaj principa nezavisnosti sudova u vršenju sudske funkcije, kao i poremećaj skupštinskog sistema.

Odnos između sudova i drugih organa pravosuđa (javnog tužilaštva i dr.) je karakterističan za vršenje sudske funkcije i celokupnog pravosuđa. Javno tužilaštvo i drugi organi pravosuđa doprinose vršenju sudske funkcije, omogućuju rad sudova, ali su odvojeni od sudova, sa posebnim poslovima. Između ovih organa nema odnosa kao što je to između skupština društveno-političkih zajednica i sudova ili između uprave i sudstva. Svi organi pravosuđa su sa posebnim delatnostima, nezavisni jedan od drugih, ali svi učestvuju u vršenju poslova pravosuđa, dolazi do koordinacije rada između njih. U tome organi pravosuđa doprinose radu sudova.

Između sudstva i uprave odnosi su pak sasvim drugačiji. Iako su organi i jedne i druge funkcije nezavisni u svom radu i odvojeni, ipak dolazi do jače uloge sudstva. Naime, sud vrši kontrolu zakonitosti upravnih akata, pa time i kontrolu rada uprave. Time je uprava u određenoj meri zavisana od sudstva. Toj kontroli podležu ne samo organi uprave, već i drugi državni organi i samoupravne organizacije i zajednice koje vrše javna ovlašćenja. Ustavom je određeno da o zakonitosti konačnih pojedinačnih akata kojima državni organi ili samoupravne organizacije i zajednice koje vrše javna ovlašćenja rešavaju o pravima ili obavezama odlučuje sud u upravnom sporu. To je pravilo, i samo izuzetno može se zakonom, u određenim vrstama upravnih stvari, isključiti upravni spor.¹¹ Tako se sud i sudska funkcija javljaju kao kontrolori zakonitosti upravne funkcije i organa uprave, pa i drugih tela. Tu je sudstvo u posebnoj ulozi koja se ne javlja prema drugim organima i funkcijama. Ovakav položaj sudstva prema upravi pravda se argumentom da sudstvo vrši kontrolu zakonitosti uopšte, da uprava radi po prirodi svojih poslova brzo, da se može desiti povreda zakona, te je potrebno kroz sudstvo, sa više pažnje i mimoće, oceniti zakonitost. To stoji i ako se rad uprave i drugih organa, organizacija i zajednica, odnosno njihovi pojedinačni akti cene po žalbi u drugom stepenu od samih njihovih organa. Dakle, potrebno je u sporu, pred sudom, oceniti zakonitost rada uprave. Time je sudstvo, može se reći, jača funkcija od uprave. Organ uprave mora postupiti po odluci suda kada rešava u upravnom sporu.

U drugim odnosima dolazi do saradnje i koordinacije između sudstva i uprave. To je naročito slučaj kod odnosa između inspeksijskih organa i organa unutrašnjih poslova. Ovi odnosi se manifestuju u krivičnim i drugim sporovima u kojima dolazi do povreda propisa, kada organi uprave pružaju vrlo važan materijal za rad sudova. Međutim, i u drugim poslovima može doći do saradnje između uprave i sudstva. Mnogi organi uprave i službe pružaju razne materijale za vršenje sudske funkcije. Tako organi uprave daju materijal o imovinskim stvarima, statusnim pitanjima (rođenju, smrti itd.), što utiče na rešavanje mnogih odnosa pred sudovima (imovinskim, ostavinskim itd.). Sve to dovodi do vrlo tesnih odnosa između sudstva i uprave. Međutim, priroda tih odnosa je drukčija. To su odnosi saradnje. Sud nije u polo-

¹¹) vidi čl. 216 Ustava SFRJ.

žaju kao kada odlučuje o zakonitosti konačnih pojedinačnih akata, kada odlučuje o upravnom sporu.

8. a) Sudska funkcija, kao što smo istakli, ne sagledava se samo u odnosu sa drugim funkcijama, već i u suštini, zadacima i mestu sudske funkcije u čitavom sistemu. Sudska funkcija je u jedinstvenom sistemu vlasti ali i samoupravljanja radničke klase i svih radnih ljudi.¹² Prema tom, sudska funkcija nije samo elemenat i deo vlasti već i čitavog samoupravljanja, čitavog društveno-ekonomskog i političkog sistema. U tome sudstvo štiti pravni poredak i ceo sistem ali se i ono samo transformiše. Sudstvo je deo tog sistema u kome se vrši podružtvlanje, pa i sudstvo dobija takav karakter. Pored redovnih sudova, kao organa državne vlasti, postoje i samoupravni sudovi. U suđenju učestvuju sudije i radni ljudi i građani kao sudije, sudije-porotnici ili porotnici. Radni ljudi u sudovima vrše poslove samoupravljanja po principima koji važe za sve radne ljude. Sve to ukazuje na sudsku funkciju kao sastavni deo samoupravnog sistema u kome je ona ne samo čuvar zakona i aktivni učesnik izgrađivanja sistema, već se i sama transformiše i postaje sastavni deo tog sistema.

Vršeći sudsku funkciju, sudovi štite slobode i prava građana i samoupravni položaj radnih ljudi i samoupravnih organizacija i zajednica i obezbeđuju ustavnost i zakonitost.¹³ Tako bi se sudska funkcija izrazila kroz dva elementa: prvi, zaštita slobode i prava građana i samoupravnog položaja radnih ljudi i samoupravnih organizacija i zajednica i drugi, obezbeđenje ustavnosti i zakonitosti. U prvom elementu postoje dva dela: zaštita slobode i prava građana i drugi, zaštita samoupravnog položaja radnih ljudi i samoupravnih organizacija i zajednica. U prvom štite se razne slobode i prava svih građana, dok je u drugom delu izražena zaštita samoupravljanja kako u odnosu na pojedinca, radnog čoveka, tako i raznih samoupravnih organizacija i zajednica, kao posebnih subjekata u samoupravnom sistemu sa određenim pravima i dužnostima. U drugom elementu sudska funkcija se izražava kroz obezbeđenje ustavnosti i zakonitosti. Iako se cela funkcija može izraziti kroz ovaj elemenat, jer su sva prava i dužnosti, kao i položaj svih subjekata, izraženi u ustavu i zakonima, ipak ukazivanje posebno na zaštitu slobode i prava građana, kao i samoupravni položaj svih subjekata u samoupravnom sistemu, znači, ne samo formalno odvajanje ovog elementa u sudskoj funkciji, nego i suštinski posebnu delatnost, njenu važnost i značaj. Položaj i uloga radnog čoveka u socijalizmu je najvažniji faktor izgradnje socijalističkog društva. Slobodu i kreativna ličnost je i stvaralac socijalističkog društva. Bez takve ličnosti nema socijalizma. Isto tako, samoupravne organizacije i zajednice u kojima dominantnu ulogu ima radni čovek, organizacije i zajednice sa pravima i dužnostima u samoupravljanju, predstavljaju osnovne kolektivne subjekte u kojima se i može izraziti radni čovek i njegova stvaralačka uloga. Sudovi svojom funkcijom zaštite ovakvog položaja građana, radnih ljudi i samoupravnih organizacija i zajednice u samoupravnom sistemu imaju vrlo važnu i odgovornu ulogu. Sudovi u stvari obezbeđuju pravilan razvoj samoupravnog socijalizma. U tome

¹²⁾ vidi čl. 217 Ustava SFRJ.

¹³⁾ vidi čl. 218 Ustava SFRJ.

se dalje nadovezuje i obezbeđivanje ustavnosti i zakonitosti kao opštih principa ostvarenja pravnog poretka. Ovim sudska funkcija dobija novu suštinu, mesto i značaj ne samo u vršenju vlasti nego i kao vrlo važan elemenat celokupnog samoupravnog sistema.

b) Iz same suštine sudske funkcije, kao i celog našeg samoupravljanja, proizilazi i organizacija sudstva. Sudsku funkciju vrše redovni sudovi kao organi državne vlasti i samoupravni sudovi. Redovni sudovi se ustanovljavaju i njihova nadležnost, sastav i organizacija, kao i postupak koji se vodi pred njima, utvrđuju zakonom. Redovni sudovi odlučuju u sporovima o osnovnim ličnim odnosima, pravima i obavezama građana i pravima i obavezama društveno-političkih zajednica; izriču kazne i druge mere prema učinocima krivičnih dela i drugih kažnjivih dela; odlučuju o zakonitosti pojedinačnih akata državnih organa i organizacija koje vrše javna ovlašćenja; rešavaju sporove o imovinskim iradni modnosima, ako rešavanje tih sporova nije povereno samoupravnim sudovima, i rešavaju o drugim odnosima kad je to zakonom predviđeno.¹⁴ U vrsti redovnih sudova posebno mesto imaju privredni i vojni sudovi. U okviru delokruga redovnih sudova privredni sudovi imaju u nadležnosti posebne vrste sporova, kažnjavanje dela (privredni prestupi) i druga pitanja (registracija organizacija udruženog rada i dr.) u oblasti privrede. Tako je to posebna vrsta sudova vezana za oblast privrede. Vojni sudovi pak predstavljaju drugu vrstu redovnih sudova sa specifičnim sporovima i krivičnim delima, materijom koja je vezana za narodnu odbranu i bezbednost. Vojni sudovi odlučuju o krivičnim delima vojnih lica i određenim krivičnim delima drugih lica koja se odnose na narodnu odbranu i bezbednost zemlje, kao i o drugim pravnim stvarima koji se odnose na sporove u vezi sa službom u JNA.¹⁵

Samoupravni sudovi predstavljaju sasvim novu vrstu sudova. To više nisu organi državne vlasti kao redovni sudovi. Samoupravni sudovi se vezuju za samoupravljanje i odnose u njemu. Oni ukazuju na poseban vid razvoja sudstva i njegovog podružljavanja. Iako se u mnogim elementima vezuju za ustav i zakone, samoupravni sudovi pokazuju nov kvalitet u razvoju društvenog, vanpravnog karaktera sudske funkcije. Oni se izričito vezuju za samoupravne odnose i nastoje bez državne vlasti i prinude da rešavaju samoupravne sporove i usmeravaju razvoj samoupravnog sistema. U tome mora biti još veze i sa drugim delom sudske funkcije koju vrše redovni sudovi, uticaja pravnog, pa i zakona, kao što su principi sudovanja: javnost, nezavisnost, zakonitost itd. Međutim, sigurno je da konstituisanje samoupravnih sudova i njihov dalji razvoj sve više treba da doprinese posebnom, samoupravnom i društvenom karakteru sudske funkcije i sudova uopšte, a posebno samoupravnih sudova.

Samoupravni sudovi se ustanovljavaju samoupravnim aktom ili sporazumom stranaka, mada se mogu za određene vrste sporova ustanovljavati i zakonom. Nadležnost, sastav i organizacija ovih sudova, kao i postupak pred njima, uređuju se zakonom, odnosno aktom o ustanovljavanju suda (samoupravnim aktom ili sporazumom stranaka).

¹⁴) vidi čl. 221 Ustava SFRJ.

¹⁵) vidi čl. 222 Ustava SFRJ.

Samoupravni sudovi rešavaju određene vrste sporova iz društveno-ekonomskih i drugih samoupravnih odnosa, kao i sporove koje im povere radni ljudi u organizacijama udruženog rada, samoupravnim interesnim zajednicama i drugim samoupravnim organizacijama i zajednicama nastali su iz međusobnih odnosa koje radni ljudi samostalno uređuju ili proizilaze iz prava kojima oni slobodno raspolazu, ukoliko nije određeno da pojedine vrste sporova rešavaju redovni sudovi. Isto tako građani mogu rešavanje pojedinih sporova o pravima kojima slobodno raspolazu sporazumno poveriti mirovnim većima, izbranim sudovima ili drugim samoupravnim sudovima, ukoliko zakonom nije drukčije određeno.⁶¹

Ustav dozvoljava postojanje velikog broja i vrlo raznovrsnih samoupravnih sudova. Tako se ustanovljavaju sudovi udruženog rada, arbitraže, mirovna veća, izbrani sudovi kao i drugi oblici samoupravnih sudova. To omogućuje veliki razvoj i raznovrsnost samoupravnog sudstva, njegovu ulogu i doprinos samoupravnom sistemu. Ustav je ostavio da se ova materija razvija drugim a naročito samoupravnim aktima. Jedino je u pogledu suda udruženog rada Ustav dao izvesne bliže odredbe. Tako je određeno da sud udruženog rada odlučuje o postojanju uslova za organizovanje osnovnih organizacija udruženog rada i radnih zajednica, i o zahtevima za zaštitu prava rada društvenim sredstvima i drugih samoupravnih prava i društvene svojine i rešava sporove o organizovanju i izdvajanju osnovnih organizacija udruženog rada, o spajanju, pripajanju i podeli organizacija udruženog rada, o zaključivanju i sprovođenju samoupravnih sporazuma o udruživanju i međusobnim odnosima u udruženom radu, kao i druge vrste sporova iz društveno-ekonomskih i drugih samoupravnih odnosa. Saveznim zakonom utvrđuju se načela o obrazovanju, nadležnosti i sastavu ovih sudova, kao i postupak pred njim.¹⁷ U pogledu svih ostalih samoupravnih sudova ostavljeno je da se drugim aktima razvije ova vrsta vrlo značajnih sudova i sudske funkcije za samoupravljanje.

c) U pogledu obavljanja sudske funkcije postoje određeni principi po kojima svi sudovi vrše poslove, što isto određuje mesto i ulogu sudova i njihove funkcije.

Tako su sudovi nezavisni u vršenju sudske funkcije i sude na osnovu ustava, zakona i samoupravnih opštih akata. Ne može se vršiti pritisak na nosioce sudske funkcije, sudije i sudije-porotnike. Osnova i okvir rada sudova su ustav, zakoni i samoupravni opšti akti. Princip nezavisnosti se ističe dalje ustavnom odredbom da niko ko učestvuje u suđenju ne može biti pozvan na odgovornost za mišljenje dato prilikom donošenja sudske odluke, niti može biti pritvoren u postupku pokrenutom zbog krivičnog dela učinjenog u vršenju sudijske funkcije bez odobrenja nadležne skupštine društveno-političke zajednice (sudijski imunitet). Dalje, da bi sudija bolje vršio sudijsku dužnost i u njoj bio nezavistan, zabranjuje mu se da vrši službu ili posao koji su nespojivi sa sudijskom funkcijom. Na ovaj način teži se obezbeđenju principa nezavisnosti i što boljem vršenju sudske funkcije.

¹⁶⁾ vidi čl. 224 Ustava SFRJ.

¹⁷⁾ vidi čl. 226 Ustava SFRJ.

Drugi princip je javnost. Raspravljanje pred sudom je javno. Samo se radi čuvanja tajne, zaštite morala, interesa maloletnika ili zaštite drugih posebnih interesa društvene zajednice zakonom može isključiti javnost. U postupku se raznim sredstvima omogućuje javnost, učestvovanje mnogih subjekata u raspravljanju, što omogućuje bolje vršenje sudske funkcije. Pored izuzetnih slučajeva izuzeća javnosti u raspravljanju koji su prouzrokovani karakterom tih slučajeva, javnost ne postoji u većanju, prilikom donošenja odluke u veću. Dakle, javnost se primenjuje u postupku u fazi raspravljanja.

Treći princip je rad suda u veću. Sud sudi u veću a zakonom se može odrediti da u određenim stvarima sudi sudija pojedinac. U suđenju učestvuju sudije i radni ljudi i građani. Radni ljudi i građani se pojavljuju kao sudije-porotnici ili kao porotnici. U određenim sudovima i u određenim stvarima zakonom se može propisati da u suđenju učestvuju samo sudije. Sudije i građane koji učestvuju u suđenju u redovnom sudu bira i razrešava skupština odgovarajuće društveno-političke zajednice. Sudije redovnih sudova biraju se i razrešavaju na način, pod uslovima i po postupku kojima se obezbeđuju stručne sposobnosti i moralno-politička podobnost za vršenje sudijske funkcije i nezavisnost sudija u suđenju. Kod samoupravnih sudova sudije, građani i radni ljudi koji učestvuju u suđenju biraju se, imenuju i razrešavaju na način određen zakonom. Učešćem građana i radnih ljudi u suđenju, kao i načinom izbora i imenovanja i kvalitetima koji se traže od sudija, u mnogome se omogućuje ispunjenje vrlo važnih uslova za obavljanje sudske funkcije, mogućnost za dalju realizaciju suštine, mesta i uloge sudske funkcije u celokupnom sistemu. Uticaj društva u vršenju sudske funkcije ogleda se i u pravu i dužnosti radnih ljudi i građana da daju inicijativu za zaštitu ustavnosti i zakonitosti. Tako se vrši vrlo široki uticaj društva na sudsku funkciju, njeno podruštvljavanje. Građani i radni ljudi iniciraju rad sudova i učestvuju u njihovom radu kao aktivni nosioci sudske funkcije kao sudije-porotnici.

Ovim principom sudska funkcija postaje sastavni deo ne samo vlasti i njenog novog samoupravnog i društvenog karaktera, već važan element celokupnog samoupravnog sistema.

Četvrti princip je dvostepenost suđenja. Naime, pravilo je, da se protiv sudske odluke može izjaviti žalba ili drugo pravno sredstvo. O ovim pravnim lekovima može odlučiti samo nadležni sud. Zakonom, odnosno aktom o ustanovljenju samoupravnog suda, određuje se kad je i pod kojim uslovima dopušteno pravno sredstvo kao i kada se može odluka samoupravnog suda pobijati kod redovnog suda.¹⁸ Principom dvostepenosti o odlučivanju obezbeđuje se zakonitosti i zaštita prava. Stranka može osporiti zakonitost prvostepene odluke. Rešavanjem u drugom stepenu omogućuje se i praćenje rada prvostepenih sudova, što je vrlo važno za jedinstvo sudske funkcije i njenog što boljeg vršenja. Kroz dvostepenost, dalje, vrši se na određeni način objedinjavanje samoupravnih i redovnih sudova, te sudske funkcije. U određenim slučajevima odluke samoupravnog suda mogu se pobijati i pred redovnim sudovima. Tako se samoupravni i redovni sudovi ne pojavljuju kao

¹⁸⁾ vidi čl. 233 Ustava SFRJ.

potpuno odvojeni i nezavisni organi, već vrlo bliski i povezani u obavljanju sudske funkcije kao jedinstvene funkcije, sa istom suštinom, mestom i značenjem u našem celokupnom samoupravnom sistemu, bez obzira da li u njoj sudovanje vršili redovni ili samoupravni sudovi. To naravno, ne smeta da u toj funkciji redovni i samoupravni sudovi imaju posebne poslove i zadatke kao i specifičnosti.

Peti princip je važnost sudskih odluka. Odluke sudova imaju važnost i izvršive su na ceo teritoriji SFRJ. Tako je sudska funkcija jedinstvena, što je vrlo važno za njenu efikasnost i zaštitu samoupravnog sistema kao celine. Suština, mesto i uloga sudske funkcije traže neminovno da sudske odluke imaju ovakvo dejstvo. Ovim principom se ustvari upotpunjuje celina sudske funkcije i njen karakter u celokupnom sistemu.

d) Svoju punu ulogu i položaj sudska funkcija dobija i sa samoupravljanjem koje imaju radnici u sudovima. To samoupravljanje počiva na istim principima kao i samoupravljanje u organizacijama udruženog rada, kao za sve radnike u radnom procesu. Razlike proizilaze samo iz specifičnosti delatnosti sudova i odnosa radnika u sudovima. Radnici u sudu čine radnu zajednicu. U njoj oni vrše samoupravljanje koje se i ovde pojavljuje kao pravo i dužnost. Radnici u sudu imaju pravo na sredstva za ličnu i zajedničku potrošnju u skladu sa načelom raspodele prema radu i sa društveno utvrđenim osnovama i merilima raspodele koje važe za organizacije udruženog rada. Oni imaju i druga samoupravna prava u skladu sa prirodom poslova suda, sa ostvarivanjem sudske funkcije. Vršenje tih samoupravnih prava slično je samoupravljanju u upravi. I kod sudova se pojavljuje odnos između predsednika suda i organa samoupravljanja (saveta radne zajednice) ili cele radne zajednice ukoliko nema saveta i njegove poslove obavlja cela radna zajednica. Iako ovo samoupravljanje nije još razvijeno kao u organizacijama udruženog rada i zavisi od prirode delatnosti sudova koje nameću drukčije realizovanje principa samoupravljanja, ipak ovi samoupravni odnosi i njihov razvoj umnogome menjaju odnose i čine sudove i sudske funkcije novim, samoupravnim mehanizmom koji postaje sastavni deo samoupravnog sistema i u njemu se sve više u tom pravcu menja. Učešće radnih ljudi u samoupravljanju, njihovo pravo na sredstva za ličnu i zajedničku potrošnju i pravo na njihovu raspodelu prema radu i društveno utvrđenim osnovama i merilima raspodele koji važe i za ostale radnike u radnom procesu, — pretstavljaju osnovni i najvažniji elemenat za razvoj samoupravnih odnosa u sudstvu. To je bitan uslov za promenjeni odnos radnog čoveka prema sudu i sudskoj funkciji. To više nije funkcija vlasti otuđena od radnog čoveka, funkcija za koju radnik u sudu nije zainteresovan, već funkcija u kojoj radnik aktivno učestvuje i nagrađuje se prema radu. Radnik u sudu vrši poslove kao svoj radni proces a ne kao neku tuđu delatnost i vlast

za koju nije zainteresovan. To sve utiče na sasvim nov odnos radnika u sudu, prema sudskoj funkciji.

Sva ova obeležja sudske funkcije koje je ona dobila razvojem našeg sistema u kome je i sudska funkcija konstitutivni element kao i njen odnos prema drugim funkcijama zasnovan na skupštinskom sistemu i federativnom principu daje nov položaj i ulogu, kao i izmenjenu samu suštinu sudske funkcije, u celom našem samoupravnom sistemu, državi i pravu.

Dr. MOMČILO DIMITRIJEVIĆ
professeur à la Faculté
de droit de Niš

LA SANCTION JUDICIAIRE ET SA POSITION DANS NOTRE SYSTEME

R é s u m é

La fonction judiciaire est une des fonctions de la plus haute importance dans l'Etat et sa position est déterminée tant par rapport aux autres fonctions que par rapport au système tout entier. Dans la théorie de l'Etat et du droit il y a des conceptions différentes en ce qui concerne la notion de la fonction et du pouvoir, le nombre des fonctions et de leurs noms ainsi que de leurs rapports. Cependant, à ce sujet il y a le moins de problèmes dans la fonction judiciaire. Cette fonction est la plus stable, ce qui est aussi la conséquence du contenu même de cette fonction.

Quoiqu'il y a des notions différentes de la fonction judiciaire, néanmoins il y a toutes des points de vue différents, plus au moins, des explications, vues générales et des définitions analogues. En relation avec la notion de la fonction judiciaire, de la justice, se manifeste chez nous aussi l'administration de la fonction judiciaire, de la justice, se manifeste chez nous aussi l'administration de la justice en tant que fonction de tous les organes, soit qu'ils exercent directement la fonction judiciaire (les tribunaux) soit qu'ils contribuent à son exercice (le ministère public etc.).

La position de la fonction judiciaire se reflète, en premier lieu, dans l'organisation de toutes les fonctions du pouvoir d'après le principe de la séparation c'est-à-dire de l'unité des pouvoirs, mais aussi d'après la place de la fonction judiciaire dans tout le système, les conditions et les circonstances dans lesquelles la fonction judiciaire se développe dans le système. Etant donné que chez nous est appliqué le principe de l'unité des pouvoirs, le système d'assemblée, en conséquence la position de la fonction judiciaire apparaît tout d'abord par rapport aux assemblées des communautés socio-politiques, en tant qu'organes de l'autogestion sociale et les organes les plus importants du pouvoir dans le cadre des droits et devoirs des communautés socio-politiques déterminées. Cependant, dans ces rapports, à part la décentralisation et le principe fédératif, donc des droits et devoirs déterminés de chaque assemblée de la communauté socio-politique, et des tribunaux très divers et de leurs travaux, existe l'unification de la fonction judiciaire en tant que totalité unique. Cela est absolument nécessaire eu égard au caractère, à la place et au rôle de la fonction judiciaire dans le système tout entier.

Le rapport entre les assemblées des communautés socio-politiques et des tribunaux est basé sur les droits et devoirs. Quoique les assemblées sont l'organe du pouvoir le plus important, les tribunaux ne sont pas dans une position subordonnée, mais ils sont dans le cadre des droits et devoirs déterminés les collaborateurs actifs dans l'édification du système. Les tribunaux suivent et étudient les rapports sociaux et signalent aux assemblées des communautés socio-politiques les faits préjudiciables et forment les propositions pour enrayer l'influence des faits socialement dangereux et préjudiciables. De même, dans la résolution des cas concrets les tribunaux assurent la légalité et de cette façon ils sont les garants du développement de tout le système, en conséquence les collaborateurs actifs dans l'édification du système. Cependant, quand même il reste toujours que les assemblées des communautés socio-politiques disposent de plus de droits et qu'à ce sujet elles déterminent la fonction juridique et les tribunaux.

La position de la fonction judiciaire est considérée ensuite à l'égard des autres fonctions, dont le rapport avec l'administration est surtout caractéristique. Ici la fonction judiciaire apparaît aussi avec un fort élément, car elle a le droit de contrôle de la légalité des actes administratifs (dit le contentieux administratif). Avec les autres fonctions, la fonction du ministère public et des autres organes de l'administration de la justice, les rapports sont de collaboration et de coordination du travail dans le sens de la contribution et du développement de la fonction judiciaire, ainsi que de la fonction de tous les organes de l'administration de la justice. Le rapport de collaboration apparaît aussi avec l'administration dans de nombreuses activités. Tels que avec les organes des affaires intérieures, des services d'inspection et des autres organes de l'administration.

La position de la fonction judiciaire est considérée ensuite dans l'essence, dans les devoirs et la place de la fonction judiciaire dans tout le système. A ce sujet il est surtout important que la fonction judiciaire n'est pas seulement l'élément et la partie du pouvoir, mais aussi de l'autogestion tout entière de la classe ouvrière et des travailleurs. Il est caractéristique qu'à part les tribunaux ordinaires existent aussi les tribunaux autogestionnaires qui ont une place particulière dans la socialisation de la fonction judiciaire et dans le développement de l'autogestion.

L'exercice de la fonction judiciaire d'après les principes détermine influe de même sur la place et le rôle de la fonction judiciaire. Ainsi le principe de l'indépendance, du caractère public, le travail du tribunal dans le conseil, la participation des citoyens et des travailleurs dans l'exercice de la fonction judiciaire le fait que les décisions judiciaires sont adoptées à deux degrés et qu'elles sont valables et exécutoires sur tout le territoire de l'Etat, — déterminent la position de la fonction judiciaire.

L'autogestion sociale des travailleurs dans le tribunal donne une contribution particulière au rôle modifié de la fonction judiciaire et un nouveau rapport des travailleurs à son égard. Cela est important pour la fonction judiciaire et sa position dans le système tout entier, ce qui complète encore plus la position modifiée de la fonction judiciaire chez nous et détermine son importance et son rôle